

Pascal Boniface et al.: L'Année stratégique 2003.

Analyse des enjeux stratégiques, diplomatiques et économiques.

1. éd. Paris: L'Étudiant, 2002, 670 stran, ISBN 2-84624-260-7 (signatura knihovny ÚMV 49 410/2003 PK).

Na konci roku 2002 vydal francouzský Ústav mezinárodních a strategických vztahů (*Institut des relations internationales et stratégiques – IRIS*) svou tradiční ročenku. Téměř sedmisetstránková brožura pojednává o hlavních oblastech vývoje mezinárodních bezpečnostních vztahů v roce 2002 a nastiňuje základní vývojové tendence pro rok 2003. Všechny její kapitoly a příspěvky mají jeden společný úhel pohledu, a to otázku, jak se svět změnil pod vlivem událostí z 11. 9. 2001.

Základní metodologický rámec celé ročenky vytvořil ředitel ústavu profesor Pascal Boniface¹ svým velmi dobře strukturovaným úvodem. V něm popírá zažitý názor, že se svět po 11. 9. 2001 od základu změnil. Namítá, že nešlo o zásadní změnu, kterou není možné srovnávat např. s rokem 1945, ale ani s rokem 1989. Ve srovnání s koncem studené války dokonce využívá symboliku číselných přesmyček – 9. 11. (1989) je podle něho podstatně významnějším zlomem než 11. 9. (2001). O zásadní změně hovoří pouze Američané, protože s velkou bolestí v srdci museli zapomenout na přesvědčení o nezranitelnosti svého území. Pro Evropany, Asiaty či Afričany se však svět nijak zásadně nezměnil. A pokud jde o samotné USA, P. Boniface nespatřuje žádnou zásadní změnu ani u nich. Došlo jen k umocnění jejich dosavadního unilateralismu a spoléhání se především na vojenské nástroje bezpečnostní politiky. To však podle jeho názoru vůbec nestačí k tomu, aby se řešily dlouhodobé hluboké příčiny současného terorismu. Vojenské nástroje autor považuje za nezbytné z hlediska krátkodobého, ale za málo účinné, ne-li kontraproduktivní z hlediska dlouhodobého.

Další závažný důsledek 11. 9. 2001 P. Boniface spatřuje v marginalizaci NATO, k níž podle něho Američany přivedly zkušenosti z akce Spojenecká síla. Budoucnost Severoatlantické aliance považuje proto za velmi nejistou a Spojeným státům doporučuje, aby si uvědomily, že NATO pro ně i nadále bude nezbytné k tomu, aby mohly vystupovat jako evropská mocnost. Jedině v jeho rámci se euroatlantická civilizace může dobrat k tomu, aby se zabývala nejen projevy, ale především ekonomickými, politickými i sociálními příčinami a kořeny soudobého terorismu. Vyvážené NATO je podle jeho názoru nezastupitelné také z toho důvodu, že umožňuje vést dlouhodobý boj proti terorismu tak, aby nepůsobil jako skutečná válka civilizací, jako válka „bílých proti ostatním“.²

První kapitola recenzované ročenky má název *Porto Alegre, Davos – dvě cesty globalizace*. Její autorka Laurence Caramelová³ uvádí, že po 11. 9. 2001 se dále prohloubila propast mezi hlavními světovými organizacemi na jedné straně a antiglobalisty na druhé straně. Příkop mezi „dvěma globalizacemi“ se neustále rozšiřuje a prohlubuje. Jedna strana nadále drží a upevňuje svou ekonomickou i politickou moc, zatímco druhá nachází stále větší odezvu a pochopení veřejného mínění. Ani v této oblasti tedy 11. 9. 2001 nevedlo k žádné změně. USA vyhlásily boj proti ose zla a zapoměly na slib, že postupně zdvojnásobí svou rozvojovou pomoc, Sever je nadále lakomý a sílí nenávisť vůči Mezinárodnímu měnovému fondu (MMF), Světové bance a Světové obchodní organizaci (WTO). Stoupenci „jiné globalizace“ se nadále odvolávají zejména na Josefa Stiglitze a na jeho knihu *Velká deziluze*.

Rozboru vojenských rysů současného terorismu se věnuje kapitola nazvaná *Jaderný terorismus: strašák, nebo hlavní riziko?* Její autor Georges le Guelte⁴ se nejprve zabývá možností navedení dopravních letadel na jaderné elektrárny. Vyjadřuje názor, že by to bylo obtížné i pro zkušeného pilota. Naproti tomu lépe ovladatelná malá letadla typu

Cesna–210 nebo Learjet–23 jsou zase tak lehká, že by nemohla rozbít betonovou ochranu elektráren. Největší hrozbou by se podle autorova názoru mohlo stát vyřazení ochlazovacího systému a následná fúze výbušných látek. Teroristy naváděná letadla by však podle jeho názoru mohla zasáhnout jiné cíle – naftové rafinerie, stanice přečerpávající plyn, vodní přehradu nebo stadiony při velkolepých sportovních událostech. Údery na takto významné a symbolické cíle by mohly mít psychologické účinky srovnatelné s útokem na jaderné elektrárny. S velkou pravděpodobností by vyvolaly atmosféru strachu, která je příznivá pro teroristy a pro jejich politiku stupňování požadavků.

Dále se G. le Guelte zabývá hrozbou tzv. radiologické zbraně nazývané rovněž „špinavá bomba“. Její výrobu považuje za velmi složitou, nikoli však za zcela vyloučenou. Kdyby byla použita, mohla by se některá města nebo přinejmenším celé jejich čtvrti stát neobyvatelnými i po dobu několika staletí. Ještě závažnější otázkou je podle jeho názoru pokoutní výroba jaderné zbraně. Prvním problémem přitom je pořízení osmi kilogramů plutonia nebo pětadvaceti kilogramů obohaceného uranu. Autor připomíná, že v závěru druhé světové války projekt Manhattan zaměstnal celkem 150 000 lidí, opíral se o nejvyšší vědecká pracoviště a zařízení a vyžádal si obrovské investice. Z toho vyvozuje, že „je nereálné, aby teroristická skupina dokázala vyrobit jadernou hlavici na bázi přirozeného uranu“.⁵ Podle jeho názoru by nebylo možné získat potřebné množství vědeckých pracovníků v oborech fyzika, chemie, metalurgie, výbušniny, a to vše utajit před okolním světem.

V závěru své kapitoly G. le Guelte vyjadřuje názor, že „hrozba jaderného terorismu se stala strašákem, který má ochromit kritické uvažování a vytvořit prostředí příznivé k prosazování jednoznačných názorů“.⁶ Podle něho je námětem, který má americké veřejné mínění přesvědčit o nezbytnosti vybudovat systém protiraketové obrany. Zároveň s tím má umocňovat věrohodnost Bushovy konstrukce „osy zla“ a ztěžovat podmínky pro vyjadřování pochybovačných, nebo dokonce kritických stanovisek uvnitř USA. Autor dokonce připomíná atmosféru z doby mccarthismu.

Velkou pozornost ročenka věnuje Evropské unii (EU). André Dumoulin,⁷ autor kapitoly nazvané *Západní Evropa*, zdůrazňuje určující význam zhoršení vnitroatlantických vztahů, k němuž došlo v důsledku zesíleného unilateralismu Bushovy administrativy po 11. 9. 2001. První významný důsledek 11. 9. 2001 spatřuje v tom, že se začala výrazněji profilovat zahraničněpolitická stanoviska EU. Dále uvádí, že EU bude muset vyřešit otázku, zda se boj proti terorismu stane novým úkolem Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP), nebo zda bude „jenom“ novou oblastí jejího uplatňování. Třetí dopad teroristických útoků vidí v tom, že NATO v důsledku technologického „gapu“ mezi USA a evropskými členskými státy jaksi „zřádnělo“, dostalo se na okraj zájmu USA, které se budou stále více zaměřovat na vytváření „koalic s proměnlivou geometrií“. Ve střednědobém výhledu by se podle jeho názoru mohlo přeměnit na „nástroj neutralizace evropských koalic“. Za čtvrtou změnu považuje zesílení důrazu na vnitřní bezpečnost evropských států, na vytváření nové architektury vnitřní bezpečnosti. A konečně pátým dopadem podle něho bude přehodnocení dosavadního přístupu členských států EU k problematice bezpečnostních hrozeb a rizik, zejména k otázce jejich zdrojů a původců.

S touto kapitolou úzce souvisí příspěvek nazvaný *Zbrojní průmysl, zrcadlo strategického vývoje*. Jeho autor Jean-Pierre Maulny⁸ píše o nezbytnosti přehodnocení strategických priorit po 11. 9. 2001. Evropa podle jeho názoru bude muset navýšit své výdaje na obranné účely, ale i nadále bude preferovat politické přístupy k hrozbě terorismu před čistě vojenskými přístupy. Jejím hlavním úkolem podle autorova názoru bude změna struktury zbrojních výdajů. EU by se měla zaměřit na další podporu procesu specializace zbrojní výroby a preferenci těch uskupení evropských firem obranného průmyslu, která dosahují vynikajících výsledků. Zároveň s tím J.-P. Maulny předpovídá, že současná americká administrativa bude chtít využít kampaně proti terorismu k nátlaku na EU, aby zastavila vývoj a výrobu těch zbraňových systémů, které může nakoupit od

USA. Za symbol takové strategie označuje nabídku dopravních letounů C-17 namířeno proti evropskému letounu A-400 M.

Za jednu z mála oblastí světové politiky, pro niž 11. 9. 2001 znamenalo velkou změnu, odborníci z IRIS považují postsovětský prostor a zejména pak Rusko. Arnaud Dubien,⁹ autor kapitoly nazvané *Rusko a SNS*, připomíná, že před 11. 9. 2001 Rusko vůbec nefigurovalo mezi prioritami zahraniční politiky Bushovy administrativy, což vyvolávalo hořký pocit mezinárodněpolitického úpadku někdejší supervelmoci. K dovršení všeho Condolezza Rizeová dokonce vyhlásila, že by se Rusko mohlo stát hrozbou pro Západ. Po teroristických útocích však „Vladimir Putin okamžitě pochopil historickou příležitost pro svou zemi a prosadil pozoruhodné sblížení se Západem“.¹⁰ Navázáním nenahraditelného partnerství s USA a se Západem vrátil Rusko do popředí světové diplomacie a dodal mu pocit větší sebejistoty. Důležitou úlohu přitom hrají ekonomické zájmy Ruska, zejména pak jeho snaha dostat se do WTO a přilákat do Ruska velké západní investice, bez nichž nelze uskutečnit nezbytnou modernizaci této obrovské země.

A. Dubien připomíná však i to, že bilance první poloviny Putinova prezidentského období zůstává zatížena válkou v Čečensku, která se dostala do slepé uličky. Za přelomovou událost, jejíž strategický význam se dá dnes jen těžko zhodnotit, považuje to, že V. Putin a G. W. Bush se v květnu 2002 ve společném prohlášení zřekli geopolitického soutěžení ve Střední Asii a na jižním Kavkazu, což se vztahuje i na těžbu strategických energetických zdrojů. Velký význam přikládá též tomu, že se ve čtyřech zemích postsovětského prostoru (Uzbekistán, Tádžikistán, Kyrgyzstán a Gruzie) usídlila západní vojska.

Rozsáhlá kapitola je věnována *zahraniční a bezpečnostní politice USA*. Její autor Barthélemy Courmont¹¹ si všímá především toho, jak zásadně se pod vlivem událostí z 11. 9. 2001 změnila priority americké politiky. Volební kampani G. W. Bushe v roce 2000 dominovaly vnitropolitické cíle, zejména pak reforma systému školství a snížení daní. Sám Bush byl jako uchazeč o prezidentství velmi kritizován, zpochybňován a nezřídka také ironizován jako málo kompetentní. Po teroristických útocích se však jeho prioritou stala zahraniční a bezpečnostní politika a on sám se bravurně ujal role válečného vůdce. Téměř okamžitě si osvojil roli předáka celosvětové protiteroristické koalice. Jeho kritici téměř zmlkli především z obavy, že by v zásadně změněné situaci mohli být označeni za zrádce. G. W. Bush toho dokázal mistrně využít k zásadní změně rozhodovacího procesu ve prospěch exekutivy (své administrativy) a na úkor legislativy (Kongresu), a to v takovém rozsahu, že se často hovoří o „císařském prezidentství“.

Velkou pozornost B. Courmont věnuje vlivu 11. 9. 2001 na výrazný nárůst vojenského rozpočtu USA, zejména pak položek určených na nákup nových zbraňových systémů. Rumsfeldovu strategii spočívající v přechodu od hrozeb (*threat-based strategy*) ke schopnostem (*capabilities-based strategy*) vysvětluje jako reakci na skutečnost, že v blízké budoucnosti lze jen těžko předvídat, odkud mohou přicházet bezpečnostní hrozby. Události z 11. 9. 2001 tak podle jeho názoru vytvořily mimořádně příznivé podmínky, z nichž může Bushova administrativa prosazovat novou strategii, která spočívá ve výrazném zdokonalování amerických ozbrojených sil tak, aby byly schopny samy čelit jakékoli hrozbě a zasahovat kdekoli na světě. Bezpečnostní strategie USA tak dokonale zapadá do Bushovy zahraniční politiky a je jejím hlavním nástrojem.

Za velmi důležitý rys Bushovy bezpečnostní strategie B. Courmont považuje odklon od závazku nepoužít jaderné zbraně proti státům, které je nemají ve své výzbroji.¹² Válka proti terorismu tak podle jeho názoru může vést k tomu, že jaderné zbraně opustí své dosavadní výlučně odstrašovací poslání a že se stanou nástrojem pro údery na muniční sklady nebo na opevněná velitelská stanoviště. Šlo by o velmi přesně naváděné zbraně slabé intenzity, a tak by vlastně šlo o návrat k již téměř zapomenuté koncepci tzv. taktických jaderných zbraní. V tom, že se úvahy o možnosti nasazení těchto zbraní dostaly na veřejnost, autor spatřuje záměr Bushovy administrativy, jehož smyslem je odstrašovat diktátorské režimy od toho, aby v případě napadení použily chemické nebo biologické zbraně. Pod vli-

vem 11. 9. 2001 se tak podle jeho názoru hrozba nasazení jaderných zbraní stává hlavní metodou americké politiky boje proti proliferaci zbraní hromadného ničení a nahrazuje politiku, která kladla důraz na dodržování antiproliferačních smluv.

Za důležitý nástroj Bushovy strategie B. Courmont považuje také politiku ekonomických sankcí. Ta se pod vlivem 11. 9. 2001 stala součástí prosazování černobílé manichejstické vize světa, takže ekonomika se stala nástrojem nátlaku, který má cílové země přimět k tomu, aby uskutečňovaly politiku odpovídající zájmům USA. Stala se „nepřímou zbraní k oceňování a podpoře tzv. příkladných žáků a k trestání neposlušných... a nástrojem k donucování i k odměňování“.¹³

Zajímavá je rovněž kapitola pojednávající o *zemích střední a východní Evropy*. Její autorka Nadege Ragaruová¹⁴ v úvodu své kapitoly předesílá, že v letech 2001 a 2002 političtí předáci těchto zemí přestali uplatňovat tzv. autocenzuru, neboť již věděli, že padla rozhodnutí o rozšiřování NATO a EU, a tak už nemusejí své západní partnery přesvědčovat o své spolehlivosti. Zároveň si EU plně uvědomila, že „rozšířit se znamená podstoupit riziko, že se plně projeví hloubka rozdílnosti představ o budoucnosti“.¹⁵ Velkou pozornost autorka věnuje krizi důvěry a populistickým tendencím, mezi nimiž zdůrazňuje „extremní antisemitismus C. V. Tudora v Bulharsku, moralizující paternalismus cara Simeona v Bulharsku, maďarský populismus V. Orbána a euroskeptický liberalismus V. Klause v ČR“. Tento vývoj vysvětluje jako protestní reakci voličů na několik nepříznivých jevů – na nejistoty vyvolané otevřením světovému trhu a zaváděním standardů EU, na nespokojenost těch, kteří na ekonomické reformy doplácí, na korupční aféry a na podezření, že volení politici myslí více na své osobní zájmy než na zájmy celku. Výsledkem je pak soustavný pokles prestiže volených orgánů a nestálost voličů, kteří mají trpký pocit, že jim nikdo nenaslouchá, a tak odevzdávají hlasy populistickým stranám a hnutím.

Jedna z kapitol se zabývá také *situací na Blízkém a Středním východě*. Její autoři – Didier Billon a Zakya Daoud¹⁶ – konstatují, že uplynulý rok se pro celou tuto oblast nesl ve znamení špatných zpráv – důsledky 11. září, soustavné zhoršování situace palestinského lidu, nárůst počtu sebevražedných atentátů, vyhlášení osy zla a demonizace islámského terorismu. To vše podle názoru autorů A. Šaronovi umožnilo, aby se takřkajíc zabarikádoval a aby svobodně zvolené a mezinárodně uznávané palestinské instituce vydával za teroristický aparát. Zvláště tvrdě kritizují tu skutečnost, že „v důsledku neustálých Šaronových provokací živých akcí palestinských extremistů došlo k naprosté záměně mezi právem na odpor proti okupaci a terorismem“.¹⁷ Šaronovým cílem se podle názoru autorů stalo „zničit Palestinskou samosprávu a přeměnit Izrael v předsunutou baštu USA v nepřátelském islámském prostředí“.¹⁸

Další kapitoly Strategické ročenky 2003 se zabývají problematikou mezinárodních bezpečnostních vztahů v dalších důležitých oblastech světa, na něž již v této stručné recenzi bohužel nezbylo místo. Jde zejména o Asii celkově a o její jihovýchodní oblasti zvláště, o Afriku, o Latinskou Ameriku a o islámský svět. Ty se jistě stanou předmětem velkého zájmu a zdrojem nových poznatků pro studenty a odborníky, kteří se speciálně zaměřují právě na tyto oblasti.

Strategická ročenka 2003 představuje významný příspěvek pro mezinárodní bezpečnostní studia na počátku 21. století. Ve srovnání s předchozími lety se kolektiv autorů pod vedením P. Boniface zaměřil na jedno nosné základní téma, kterým je vliv událostí z 11. 9. 2001 na vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů. V některých kapitolách jsou obsaženy myšlenky, s nimiž lze polemizovat. Např. B. Courmont se dopustil nepřesnosti, když psal o případném použití jaderných zbraní v Iráku. Přirovnal je k taktickým jaderným zbraním z doby studené války, ale mezitím se výrazně změnila jak typy jaderných zbraní s nízkou ničivou silou, tak i jejich poslání. Zjednodušená jsou též hodnocení vývoje v nových členských státech NATO. I přesto však lze říci, že autoři předložili mezinárodní bezpečnostní komunitě nejen přehled nejvýznamnějších událostí, ale především velmi dobrý výsledek týmové práce.

RECENZE

Strategická ročenka 2003 ukázala, že pařížský IRIS má již velmi dobře zažitou metodu „sladění“ vědeckého výzkumu řady specialistů. Jejím výsledkem je sevřené, ucelené dílo, která dává vyniknout především kolektivní síle, ale přitom nepotlačuje individuální schopnosti jednotlivých pracovníků či zahraničních spolupracovníků tohoto významného pracoviště. Z těchto důvodů si jistě zaslouží velkou pozornost a jistě si i v naší zemi najde dostatek pozorných čtenářů.

Jan Eichler

-
- ¹ Pascal Boniface je také členem poradního výboru Sekretariátu generálního tajemníka OSN pro odzbrojení.
 - ² Podrobněji viz Boniface, Pascal et al.: *L'Année stratégique 2003. Analyse des enjeux stratégiques, diplomatiques et économiques*. 1. éd. Paris: L'Étudiant, 2002, s. 38.
 - ³ Laurence Caramelová je novinářkou prestižního francouzského deníku *Le Monde*.
 - ⁴ Georges le Guelte je vedoucím výzkumného oddělení IRIS.
 - ⁵ Boniface, Pascal et al.: cit. dílo, s. 83.
 - ⁶ Tamtéž, s. 87.
 - ⁷ André Dumoulin je vědeckým pracovníkem belgické Královské vojenské školy a docentem mezinárodních vztahů na Svobodné univerzitě v Bruselu a na Univerzitě v Lutychu.
 - ⁸ Jean-Pierre Maulny je zástupcem ředitele IRIS.
 - ⁹ Arnaud Dubien je vědeckým pracovníkem IRIS.
 - ¹⁰ Boniface, Pascal et al.: cit. dílo, s. 225.
 - ¹¹ Barthélemy Courmont je vědeckým pracovníkem IRIS.
 - ¹² Tento závazek vyhlásil v červnu 1978 Carterův ministr zahraničí Cyrus Vance.
 - ¹³ Boniface, Pascal et al.: cit. dílo, s. 296.
 - ¹⁴ Nadege Ragaruová je vědeckou pracovnící IRIS a šéfredaktorkou časopisu *Révue internationale et stratégique*.
 - ¹⁵ Boniface, Pascal et al.: cit. dílo, s. 167.
 - ¹⁶ Didier Billon je zástupcem ředitele IFRIS, Zakya Daoud je novinářem.
 - ¹⁷ Boniface, Pascal et al.: cit. dílo, s. 374.
 - ¹⁸ Tamtéž.